

BYLO, NEBYLO?

O K O M U N I S T I C K Ý C H Č A S E C H

P Ř Í B Ě H Y B E Z P R Á V Í

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-7591-029-5

SOCIÁLNĚ SPRÁVEDLIVÁ SPOLEČNOST?

📷 Lubomír Kotek

Chlapík u kulečníku má otevřenou šanci: může vyhrát, záleží jen na tom, jestli dost trénoval, jestli to umí s tágem, jak přesně trefí kouli, jaké bude mít štěstí. Tedy pravý opak běžného života v ČSSR, kde o budoucnosti a úspěchu jednotlivce vposledku nerozhodovalo nadání ani dovednost, ale třídní původ, konexe, správná angažovanost v režimních strukturách.

Komunistické Československo se prohlašovalo za stát „dělníků, rolníků a pracujících inteligence“, v němž dle oficiální ideologie patřilo „všechno všem“. Z toho měly také vyplývat výdobytky jako například sociální spravedlnost v podobě vyrovnaných odměn za práci. Jinými slovy, neexistence příkrých sociálních rozdílů.

Propagandisticky vyhlašovaná rovnost příjmů se v ČSSR odvíjela od zločinu – vládnoucí KSČ nejprve po únoru 1948 okradla všechny, kdo měli majetek, přičemž krádež odůvodňovala tvrzením, že život „všeho lidu“ se zlepší následnou zodpovědnou správou „národního bohatství“ pod dozorem jediné vládní strany. Aparát KSČ zlikvidoval střední třídu: zničil soukromé zemědělství, živnosti i veškeré podnikání.

Ze všech občanů pak komunisté udělali státní zaměstnance a nadiktovali srovnatelné mzdy pro dělníky, řemeslníky, inteligenci. Tento systém vydržel až do konce režimu, a tak kupříkladu lékař a instalatér dostávali (řekněme v sedmdesátých letech minulého století) takřka stejný měsíční plat. Bylo v tom sice propagované rovnostářství, avšak absurdní: lékař, který roky studoval a jehož společenská odpovědnost byla vyšší než instalatérova, měl

na výplatní pásce podobnou částku jako řemeslník. Neměl možnost si výrazně polepšit, zařídít si praxi, odejít do soukromého sektoru, odstěhovat se do ciziny, jeho profesní vzestup závisel na politických kritériích. Mohl brát úplatky (třeba za zkrácení čekací lhůty na operaci), což se nezřídka dělo – a tak proklamovaná rovnost vedla k rozbujelému korupčnímu prostředí. Lékař si nemohl „po práci“ tajně přivydělávat a operovat u sousedů v ložnici, kdežto instalatér se v rámci šedé ekonomiky leckdy činil, jak se dalo: nesměl podnikat, tedy pracoval ve volném čase nelegálně, z výdělku neplatil daně, a tak jeho životní úroveň bývala vyšší než u nejednoho lékaře. Přitom se tato skutečnost nedostala do žádných statistik.

Šedá ekonomika, opírající se o nefunkčnost systému a všeobecný nedostatek, byla pro ČSSR typická, výborně se v ní dařilo všemožným kšeftářům a tzv. vekslákům, tedy dalším lidem, jejichž příjmy výrazně přesahovaly průměr, zvyhodňovala vlastně kohokoli, kdo mohl něco „nedostatkového“ nabídnout. Nespravedlnost však panovala i v „tradičnějším“ smyslu: vedle masy pracujících, kteří měli oficiální mzdy ve srovnatelné výši, existovaly skupiny „nadobčanů“ s finančními výsadami. Patřili k nim příslušníci nomenklatury (lidé, které vedení KSČ

počítalo k pilířům režimu), ředitelé fabrik, funkcionáři organizací, zaměstnanci podniků zahraničního obchodu, pracovníci ministerstev, ale také vybraní umělci, příslušníci Sboru národní bezpečnosti (policie) a vojáci z povolání. Režim vytvořil novou „elitu“, jejíž lepší postavení se neodvíjelo od schopností, nýbrž od loajality a konexí. Výrazně vyšší platy měli také například horníci, které kvůli orientaci na energeticky náročný těžký průmysl státní aparát nezbytně potřeboval – vysoká mzda fungovala jako motivace pro výkon zaměstnání, které by jinak lidé nechtěli dělat, a současně jako záruka hornické loajality.

Charta 77 (nejvýznamnější československé opoziční hnutí) vydala v roce 1980 dokument, v němž se konstatuje, že příkré sociální rozdíly po desítkách let vlády KSČ přetrvaly, pouze se „(...) změnila povaha společenských vrstev, které tvoří krajní póly nejchudších a nejbohatších.“ O skupině bohatých lidí se tehdy nedalo z oficiálních údajů skoro nic zjistit. V roce 1976 byla průměrná mzda v ČSSR 2 381 Kčs měsíčně a podle publikovaných údajů byli za nejvyšší příjmovou kategorii označeni lidé, kteří brali 2 600 korun „a výše“. Důležitý byl právě termín „a výše“, protože neměl hranici. Chartisté tehdy konstatovali, že „(...) nejvyšší podíl v této

příjmové kategorii má nejasná skupina ‚zaměstnanci‘ (...), do níž je zařazen generální ředitel, ministr i vrátný. Velká část domácností uvedených v (této) statistice měla příjem nad (úředně) stanovený příjem na hlavu (1 236 Kčs měsíčně = 47,7 %). 72,3 % domácností mělo však příjem nižší než 1 600 Kčs na hlavu. Výše průměrného příjmu byla tedy ovlivněna početně malou skupinou s velmi vysokými příjmy.“

Rovnost, navzdory všem deklamacím, nepanovala ani mezi muži a ženami – platy žen dosahovaly asi dvoutřetinové výše platů mužů. A ani chudoba nezmezila, jen se o ní nesmělo veřejně mluvit: nejméně postihovala důchodce; v roce 1978 znamenal pro průměrného občana odchod do důchodu třiačtyřicetiprocentní pokles příjmu. V nelehké situaci byly početnější rodiny a také handicapovaní lidé nebo nemohoucí senioři, „odklízení“ do státních zařízení, kde žili obvykle v nedůstojných podmínkách.

Mluvíme-li o sociálně spravedlivé společnosti, pak v první řadě předpokládáme společnost rovných příležitostí. Jak ukážeme na dalších stránkách, režim v ČSSR představoval pravý opak.

SOCIÁLNĚ SPRAVEDLIVÁ SPOLEČNOST?

Autoři textů:

Adam Drda, Karel Strachota

Texty byly poprvé vydány v roce 2016 v publikaci Komunismus v srdci Evropy za finanční podpory Evropské lidové strany

Na přípravě publikace se dále podílely:

Terezie Koláčková, Tereza Pelechová, Radka Prošková, Kateřina Saparová, Linda Šilingerová, Ivana Vránková, Kateřina Majdiaková

Autorky a autoři fotografií:

Karel Cudlín, Jaromír Čejka, Lubomír Kotek, Dana Kyndrová, Tomki Němec, Jindřich Štreit

Jazyková úprava:

Lenka Potužníková

Grafická úprava a sazba:

>o< Mowshe

Rok vydání: 2019

ISBN: 978-80-7591-029-5

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena

JSNS.CZ

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o.p.s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jsns.cz

email: jsns@jsns.cz

Jan Barta Ondřej Fryc Libor Winkler Hana Dvořáková